

nem mindent adott vissza a nézőknek tisztán felépített gondolataiból, illetve nem mindent kapott úgy a néző, ahogyan azt a színész szerette volna. Ennek rengeteg oka lehet, de így is S. Tóth József alakítása volt az előadás legbiztosabb, legkiforrottabb része. Commagene királyának könnytelen zokogása az érzelmek valóságának, sűrűségének olyan fokát mutatta be, amely a józan eszt gúzsba kötő érzelmesség, szenvedés és szerelem végletes-végzetes kifejezése volt. Elhittette, hogy az állandó vissza-fojtottság, kielégületlen szerelem a barátságban - mint a menekülés és a remény egy formájában - olvadt fel, vált természetessé. A remény egyetlen röpké percnyi felvillanásában öt áthallgatott esztendő vágya, elfojtott szenvedélye próbál - legalább gondolatban - megvalósulni, kitörni a hallgatás, a halálra ítéltség köréből:

„Lehet, hogy Berenice szeressen,
És vágyaim elé gátat többé ne

vessen? ...

S leereszkedne majd addig a vigaszig,
Melyért, úgy érzi, hogy szívemnek
tartozik?”

A színésznek ezek a pillanatai, amikor teljesen szemben állva a közönséggel, minden gondolatát, kimondott szavát szájának, szemének, arcizmainak egy-egy rezzenése kíséri, mély emberismeretet bizonyítanak.

Önmagunk vállalásának, önmagunk legyőzésének és a hivatás vállalásának példáját adja a tizenhetedik századból Racine. Ha semmi más nem történik a nézővel az előadás után, mint az, hogy kicsit meghatottan, elgondolkodva távozik a színházról, már elértük, amit Racine a dráma előszavában írt: „Úgy hallottam. bevallották, hogy tragédiám egyáltalán nem untatta, sőt több részlete meg is hatotta őket, és hogy örömmel néznék meg még egyszer. Mi kell még nekik? Arra kérem őket, legyen elég jó véleményük önmagukról ... tartsák fenn a maguk számára a könnyek és az ellágyulás örömet...”

A Persepolisi Művészeti Fesztivál (1971. augusztus 26-szeptember 5.) legnagyobb eseményének Peter Brook két rendezése ígérkezik. Ez az első alkalom, hogy a Párizsban működő Nemzetközi Színházi Kutató Központ társulata Peter Brook vezetésével külföldi vendégszereplésre indult.

(Plays and Players, 1971. július)

BENKŐ TIBOR

Fesztivál vagy színházi napok

Aligha van olyan színház, amelyik lemondana a propagandáról, a reklámról, szerényebben szólva: arról, hogy a tömegkommunikációs eszközök - sajtó, rádió, televízió - rendszeresen hírt adjanak tevékenységéről. Egészséges törekvés ez. Az elzárkózás a színház közeli halálát jelentené. A vidéki színházak joggal tartanak arra igényt, hogy a helyi lapokon túl az országos sajtó, rádiót és tévét is beleértve, foglalkozzék bemutatóikkal, értékelje művészei erőfeszítéseit, munkájuk színvonalát: a vidéki színház -- hírből és elismerésből - szeretne kilépni saját megyéje kapuján.

Mit tesznek ennek érdekében a vidéki színházak? Némelyek idejekorán felhívják a sajtó munkatársainak figyelmét bemutatóikra, s akadt olyan színház is, amelynek igazgatója felküldte a fővárosba a kocsiját azért a néhány újság-íróért, aki a darab iránt érdeklődött. Újabban a szemfüles színházigazgatók színházi fesztivált rendeznek. Vagy ahogy legújabbban nevezik: színházi napokat.

Úgy tűnik, ez a színházi propaganda teteje. Nyugodtan hajtja álomra fejét az a direktor, aki már rendezett fesztivált; s gondolom, nehezen alszik el, aki még nem.

Nincs ok a tréfálkozásra: a színházi napok rendszere valóban jó alkalom a reklámra, a propagandára, a szakmai tapasztalatszerzésre, a hírnév növelésére. Ha jól megszervezik, ha nem kény-szerű feladatnak tekintik, ha többet akarnak elérni a kicsinyes, helyi szem-pontoknál. Ha komolyan hisznek benne. Ha van céljuk, mondanivalójuk.

Négy fesztivál 1971-ben

1971-ben négy vidéki városban (Békéscsaba, Kaposvár, Debrecen, Miskolc) rendeztek színházi napokat. Április végétől június első napjaiig - alig másfél hónap alatt - az érdeklődő egy hónapon át láthatott színházi előadásokat, némelyiket kétszer is megtekinthette. Nem csodálható, hogy jóformán egyetlen színházi szakember sincs, aki mind-egyiken elejétől végéig jelen lett volna.

MACHIAVELLI: MANDRAGORA
(KAPOSVÁRI CSIKY GERGELY SZÍNHÁZ
KARDOS GÁBOR ÉS KÁTAI ENDRE)

Ez a négy rendezvény - kivéve a miskolci - szinte az országos közvélemény „háta mögött” zajlott le. (A Film, Színház, Muzsika - a szakma egyetlen heti sajtóorgánuma - munkatársai távollétükkel tüntettek. Ugyanakkor glosszát írtak a négy rendezvény ellen, majd újabb írásban örömmel köszöntötték a miskolci vígjátékfesztivált - annak megtörténte után.) Egyik fesztivált sem kényezteték el jelenlétükkel - és írásaikkal - a színházi újságírók, s ezen bizony érdemes elgondolkodni. Vagyis az egyik cél, amiért érdemes fesztivált rendezni: a propaganda, a széles körű tájékoztatás, nem valósult meg. Mi lehet ennek az oka? Próbáljunk utána nyomozni.

Az idén másodszor jelentkező békéscsabai színházi találkozó hirtelen profilt változtatott. 1970-ben a stúdiószínházak és stúdióelőadások seregszemléjére invitált Békéscsaba, s ez érthetően odacsalogatta a szakembereket. 1971-ben ez a szándék - sokféle ok miatt - nem valósulhatott meg, s a békéscsabaiak gyorsan módosították: a nemzetiségekkel bővelkedő megye két szomszédos országból - Romániából és Jugoszláviából - hívott meg egy-egy produkciót.

A kaposvári fesztivál - a dunántúli színházak találkozója - úgy tűnik, végképpen feladta eredeti célkitűzését: az új magyar drámák seregszemléjét. Jellemző, hogy a fesztiválrendező Csiky Gergely Színház Machiavelli *Mandrágóját* mutatta be. Mindössze a Pécsi Nemzeti Színház jelentkezett új magyar drámával: Illyés Gyula *Bölcsek a fán* című, tréfában elbeszélte tragédiájával.

A debreceni színházi napok sem nagyon talál magára, legalábbis a célkitűzést illetően. Nem túl meggyőző az az érvelés, a klasszikus szerzők klasszikus darabjait sűrítik a fesztivál egy hetére.

MACHIAVELLI: MANDRAGORA
(KAPOSVÁRI CSIKI GERGELY SZÍNHÁZ)
TÓTH BÉLA ÉS GARAI JÓZSEF

A színházi napok szervezői és gazdái be is vallják: legfontosabb számukra a helybeli színházbarátok igényeinek a szolgálata, változatos, érdekes bemutatókkal kedveskedni a lakosságnak, hogy még közelebb vonják őket a Csokonai Színházhoz. Nyilvánvaló, hogy ez fontos szándék, de nem sokkal több annál, mint tájékoztatás rávenni egyes vidéki és fővárosi színházakat.

A negyedik színházi találkozó, a miskolci vígjátékfesztivál 1971 meglepetése. Szellemi tartalmával, friss törekvéseivel, kitűnő szervezetségével valóban Miskolcra vonzotta a színházi szakmát. Az egyetlen fesztivál volt 1971-ben, ahol szakmai vitát rendeztek, zsüri is működött (mégpedig eredményesen, igazságosan, nagyobb viharokat sem keltett a díjosztás), s a fesztivál minden vendége jó barátok között érezhette magát.

Szellemi verseny

A miskolciak bátorsága azért is becsülendő, mert az utóbbi időben az a nézet terjedt el a színházi szakmában: nem érdemes méricskélteni a társulatok bemutatott produkciói között, mert abból békétlenség, felesleges sértődöttség származik, s erre igazán semmi szükség nincs a „békés egymás mellett élés” jelenlegi időszakában.

Sokan attól tartottak, ami néhány éve Kaposvárott történt, hogy „hajbakapnak” a szerzők, a kritikusok, a rendezők, s ez ártalmára lesz az alkotókedvnek. Molnár Gál Péter miskolci vitaindító előadása s az utána kialakult eszmecsere bizonyosságra rá, hogy szenvedélyesen, de tárgyilagosan is lehet szakmai dolgokról vitázni - kardrántás nélkül. S éppen ez a vita ébresztett arra, hogy

jó-jó a színházi fesztivál, a különféle előadások egymást követő bemutatása, de mégis akkor a leghasznosabb, ha a szakma különféle rétegei - rendezők, színészek, tervezők, újságírók, írók - szót váltanak egymással.

Akár beismerjük, akár nem: a színházi fesztiválok szellemi versenyek, még akkor is, ha nyilvánvaló, hogy a színházi produkciót nem lehet dekára mérni, mint az atlétikai futószámokat. A zsüri - mindenütt a világon - tévedhetnek (legtöbbször jóhiszeműen, íz-lésüktől és nézeteiktől függően), a tévedés jogát tőlük sem lehet megvonni. Az illetéktelen zsüri - a vendéglői vagy klubasztalnál - véleménye is elfogult a legtöbb esetben: ahány asztal, annyiféle ítélet. Nem lehet vitás: a nyíltan állást foglалó zsüri munkája a leghelyesebb, véleményével vitatkozhatunk vagy egyetérthetünk, de ha nincs nyilvános eszmecsere és nyilvános vélemény, még nem jelenti, hogy a „földalatti” vitákat és véleményeket megszüntették.

Szervezés és léggör

Lehet, hogy szokatlannak tűnik a párosítás, de az csaknem bizonyos: ha jó, körültekintő a fesztiválszervezés, akkor jó a résztvevők közérzete.

Az első ízben fesztivált rendező Miskolci Nemzeti Színház vezetői, munkatársai csillagos jelesre vizsgáztak szervezésből is. Érződött, hogy a miskolci színház minden tagja szinte saját ügynek tekinti a fesztivált. Reméljük, megőrzi ezt a jövőben is.

Szervezésen és léggörön - természetesen - nemcsak a vendégekkel való törődést értjük. Azt is, hogy a fesztivál hogyan adta tudtul létét az egész városnak, a megyének. Ebben is a miskolciak mutattak jó példát: plakátokkal, feliratokkal, transzparenszekkel közölték a fesztivál tényét. Csak az nem tudta a miskolciak közül, hogy vígjátékfesztivál van a városban, aki behunyt szemmel járt az utcán. A jó propagandának meg is született az eredménye: minden este telt ház volt a színházban, pedig a fesztivál előadásait bérletszűnetes napokon rendezték. Kaposvárott éppen akkor volt félház, amikor a saját színházuk játszott. Az érdeklődő Debrecenben is kevés nyomát lelhet az utcán a fesztiválnak, holott a szinkronszemle idején Debrecen valóságosan ünnepel: az utcákon nagyméretű, hatásos plakátok, fényképek mutatják be a színészeket és ren-

dezőket; még az iskolásgyermek is tudja ezekben a napokban, hogy milyen esemény van a városban. De tudják-e ugyanezt a színházi fesztivál idején? Elképzelhető, hogy a debreceniek jobban szeretik a szinkronrendezőket, mint a színháziakat? Talán inkább a szervezéssel, a reklámmal van baj? Az utóbbi a valószínű.

Helyi és országos érdekek

Talán az eddigiekből is kitűnt, hogy a színházi fesztiválok egyszerre szolgáltnak kétféle célt: helyi és országos érdekeket. A helyi érdek - újat nyújtani a város, illetve megye színházszerető közönségének - összetalálkozik a sajátos színházpolitikai érdekekkel, ha a fesztivál nemcsak a különböző vidéki és fővárosi színházak vendégjátékára szorítkozik, hanem alkalom a tapasztalatcserére, a gondolatok kicserélésére. Úgy, ahogy ez történt az elmúlt években Kaposvárott és történt idén egyedül Miskolcon.

Kétségtelen: a színházak sajátos körülményei nem mindig segítik elő, hogy a fesztiválok valóban fesztiválok legyenek. A vidéki színházak jó része folyamatosan játssza a darabjait, s emiatt szinte megoldhatatlan számukra az, hogy például a januárban „lefutott” előadást májusban ismét elővegyék (sok helyen - a szűkös anyagi helyzet miatt - még a díszleteket, jelmezeket is szétbontják, ha a körülmények megkínávják). Ebből is következik, hogy a legtöbb színház nem megtisztelő meghívásnak veszi a fesztiválon való részvételt, hanem terhes feladatnak. A színészek sem nagyon lelkesednek érte, mert az előadás napján délután érkeznek, azonnal próbálnak a számukra ismeretlen színpadon, este játszanak, s nagyon sokszor már közvetlenül az előadás után (legjobb esetben másnap hajnalban) autóbusszal vagy vonatra szállnak, s utaznak haza. Egy-két - magángépkocsival érkező - színész engedheti meg magának, hogy a fesztivál színhelyén maradjon, és szót válthasson a helybeli színészekkel, a fesztivál vendégeivel. Vagyis: hogy megvalósuljon mindaz, amiért tulajdonképpen a színházi találkozókat érdemes megrendezni.

Kételyek, kérdések

A négy, csaknem egymást követő vidéki fesztivál híre nem váltott ki kedvező véleményeket a színházi szakmában. A legtöbben - jogosan - azt kifogásolták:

miért nem lehetett széthúzni az időben ezeket a színházi találkozokat, mert azt senkitől sem lehetett elvárni, hogy a fesztiválok kedvéért egy hónapra kiszakadjon a saját munkájából. A Film, Színház, Muzsika már említett glosszája azt írja, hogy „az eredeti célkitűzés helyén ma már mindenhol egymásra hasonlító programot kapunk. Vagyis a gondunk az, hogy ebben a fesztiválsorozatban a valóságos tartalmak veszhetnek el. Ezzel pedig a programok értelme válik kérdésessé. A fesztivál ugyanis nem lehet öncélú, görögütözes látványosság. A városnak is akkor ad valamit, ha az országnak adni tud. Éppen ezért jó lenne, ha az eredeti célkitűzésekhez ragaszkodni próbálnának a szervezők. Csak ez éri meg a fáradságot, a munkát és ez érdemli meg a figyelmet”.

Bögel József hosszabban írt a vidéki színházi fesztiválokról a SZÍNHÁZ-ban (1970. VIII.), s megjegyzi, hogy „a színházművészetnek frissítésre, nemes értelemben vett propagandára volt szüksége, önmaga megújulása érdekében is. A fesztiválok ... ezt a célt is szolgálják”, majd jelzi a veszélyt, hogy ezek a fesztiválok egyre inkább feladják eredeti célkitűzéseiket. Ha egyáltalában volt ilyen.

Hogyan tovább? Sok a kétely és sok a kérdés. Jó néhányat mi is megemlégtünk, teljességigény nélkül. A Színház-művészeti Szövetség, amely mindig is szívesen és nagyvonalúan támogatta a színházi napok ügyét, bizonyára alkalmas fórum lenne a fesztiválrendezés szellemi, eszmei fejlesztésének megtárgyalására. S addig is, amíg erre sor kerül, kifejténém néhány javaslatomat.

A magyar dráma országos fesztiválját!

A szomszédos Jugoszláviában, annak is egyik „vidéki” városában, Novi Sadon - magyarul: Újvidéken - fogalmazódott meg bennem a gondolat: nálunk vajon nem érkezett-e el az ideje annak, hogy megrendezzük végre a magyar dráma-irodalom, illetve a magyar színházak országos fesztiválját? A jugoszláviai élményekről már beszámoltam a SZÍNHÁZ-ban (1970. X.), s egy-két kérdőjeles mondatban utaltam a szándéokra. Az ügy ennél többet érdemel - ebben az 1971-es négy fesztivál után még bizonyosabb vagyok.

Miért is nem került sor eddig efféle országos seregszemlére? Mire is hivatkozhatnak az ellenzői? Elfogadható ér-

veket alig találni. Legfeljebb ilyeneket: sok pénzbe kerül; írók, rendezők, színészek megsértődnek; egy budapesti sztár versenyezzen ismeretlen vidéki színésszel?; felesleges azonos dobogóra helyezni a különböző magyar drámákat, mert kiderül minden gyengéjük; csak nem azt akarják bizonyítani, hogy egy vidéki színház esetleg jobb előadást produkál, mint egy fővárosi?

Jugoszláviában, a Sterija Játékokon az tetszett, hogy túltették magukat ezeken a komolytalan és komoly gondokon: a belgrádi színházak közös startvonalról indultak a vidékiekkel, s nemegyszer „méterekkel” hátrább értek célba. Még-sem dőlt össze a világ, mert komolyan hiszik, hogy a nemzeti színjátszás és a nemzeti drámairodalom egy és oszthatatlan. Újvidéken minden évben kiderül, hol tart a jugoszláv dráma és hol a szín-játszás.

Azért is szükség lenne a mai magyar drámairodalom évenkénti fesztiváljára, mert az utóbbi években érdekes módon fordult a kocka: a magyar írók jó része kifejezetten egyes vidéki színházak felkérésére ír drámát. A vidéki színházak vezetői és dramaturgjai találékonyan dolgoznak: nekik köszönhető a Raffai Sarolták, Jókai Annák felfedezése.

Az elmúlt öt-hat évben megnőtt a színpadon bemutatott magyar drámák száma (lám, Miskolcon egyhetes vígjátékfesztiválra is tellett, még ha egyetlen színvonalúak voltak is). Jóval több tehát, mint amennyit egy tíznapos fesztivál elbír. Az arra méltó darabokat ki kell választani. Kényes feladat, szent-igaz. A jugoszlávok szellemes, bátor megoldást választottak: egyetlen ember-re bízzák a zsűrizést. Náluk minden színház megtiszteltetésnek veszi a rész-vételt. Talán eljönne nálunk is az idő, amikor a fesztiválrészvételért versenyznének a színházak.

A legnagyobb gond: pillanatnyilag nincs olyan szerv, amelyik vállalhatná az efféle országos fesztivál megrendezését. Leginkább az anyagiak hiánya miatt. Talán a Népfront szívesen segítene. Még nagyobb apparátus sem kellene: egy-két színházszerető menedzser, szakember. S hol legyen a fesztivál? Teljesen mindegy. Ha kell, sorsolják ki. Csak éppen rátermett, lelkes emberekre bízzák.

Négy fesztivál helyett legyen egy. S legyenek színházi napok a helybeli közönségnek. Mindenki jól járna. A színházi kultúra mindenképpen.

arcok és maszkok

ANTAL GÁBOR

Színész a maszk mögött

Beszélgetés Keleti Lászlóval

Az elmúlt években jó néhány színész-portrét próbáltam felvázolni azzal a módszerrel, hogy a „modellek” mondataival párhuzamosan a magam szavait és e szavakban adatokat, tényeket s né-mi kommentárt is görgettem. A személyességet itt sem voltam képes elkerülni, de vallomásom mindig arra vonatkozott Vígszínház, és a Rádiusz ház, melyeket ezelőtt ennek vagy annak a színháznak a *nézőterén* láttam és átéltem. Keleti Lászlóval azonban zavarban vagyok. Hiszen amikor 1945 furcsa és felejthetetlen, kívülről csikorgóan hideg, de belső melegséget sugárzó, „perzsavásáros”, ám új rendet ígérő decemberében Zsolt Béla és dr. Geleji Dezső megbíztak, hogy készítsek elő egy színházi rovatot hamarosan meginduló hetilapjuk, a *Haladás* számára, az első színházi emberek, akiknek társaságába pottyantam, Keleti László és felesége, Valika voltak. A *Rádiusz* mozi Nagyszűz utcai épületében - ott, ahol átmenetileg az Operettszínház volt - nyitott ki a lebombázott Vígszínház, és a Rádiusz ház mellett, a volt Arizona épületében (amellyel különben negyedszázad alatt sem tudtak igazán mit kezdeni) volt egy „maszek” - bár e kifejezést akkor még nem találta fel Kellér Dezső - presszó.